

ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ПАМ'ЯТЬ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

© Черкес Б.С., Юрик Я.М., 2014

Досліджено проблему утвердження ідентичності та збереження пам'яті в архітектурному середовищі міста.

Ключові слова: ідентичність, ідентичність в архітектурі, пам'ять, місця пам'яті, Євромайдан, якість середовища, Київ.

In the article investigates the problem of identity establishment and preservation of memory in the environment of the city.

Key words: identity, identity in architecture, memory, memory places, Euromaydan, environmental quality, Kyiv.

Постановка проблеми

Збереження історичної ідентичності та пошук нової в архітектурі міст визнано пріоритетним завданням сучасної практики і теорії архітектури.

Архітектурна ідентичність історичних українських міст потребує належної оцінки у світовому контексті. Водночас потребують ідентифікації та маркування місця пам'яті, тому що в урбаністичних просторах – “символічних і фізичних” – візуалізовано цінності суспільства [1]. Адже для розуміння “суті місця” важливими є символіка та пам'ять місця, культурні асоціації тощо, як влучно узагальнює Г. Варнабі [2]. Тобто у процесі розвитку міста необхідно забезпечити збереження міської ідентичності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Досліджували окремі аспекти ідентичності у світовій теорії архітектури такі іноземні вчені: Г. Варнабі, К. Дей, М. Кастельс, К. Лінч, П. Нора, В. Хайт та ін., а розвиток міського середовища – В. Гропіус, Л. Орицин, Д. Уотсон, С. Хасієва та ін. Істотний внесок у дослідження категорії ідентичності в українській теорії архітектури як її нового напрямку зробили Б. Черкес, Я. Юрик.

Формулювання цілей статті

Метою статті є розкриття актуальних завдань розвитку архітектурного середовища міста в контексті збереження пам'яті. Досягнення мети статті передбачає виконання таких завдань: вирішення теоретичної архітектурної проблеми щодо методів дослідження середовища міста з використанням категорії ідентичності та пам'яті.

Виклад основного матеріалу

Громадський простір міст – це нашарування різноманітних ідентичностей, де у строкатому палімпсесті “просвічують” колишні і створюють разом з новими ідентичностями дивовижний, часом суперечливий конгломерат просторів, будівель, пам'ятників, символів і функцій [3].

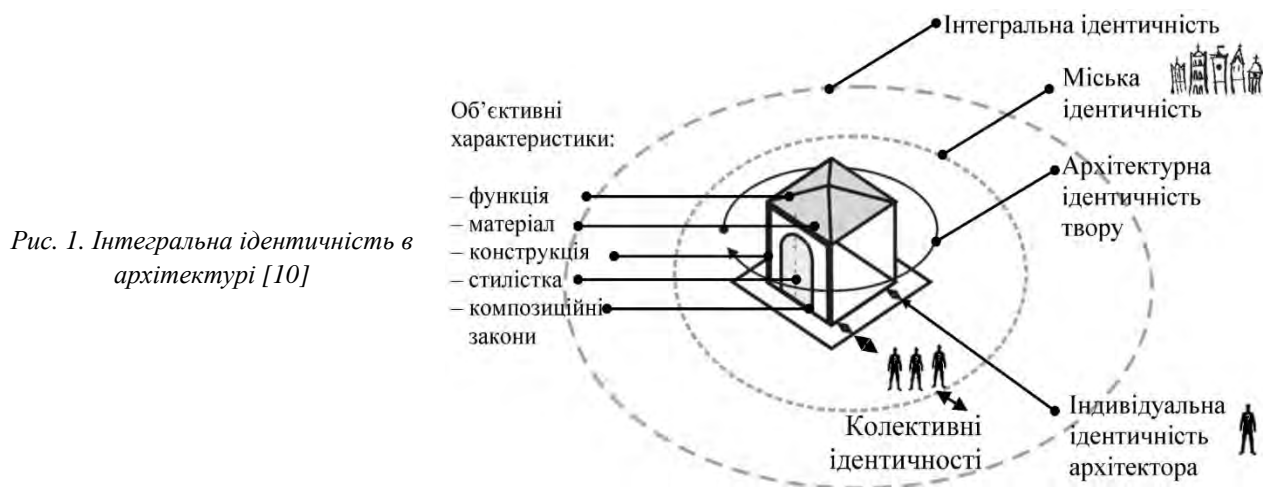
Культурні, національні, політичні цінності, які сповідує суспільство на певному часовому етапі розвитку, впливають на трансформацію архітектурному образу міста та відображаються у різних формах колективних ідентичностей. Архітектурне і містобудівне трактування ідентичності корелюється із відповідними політичними і соціальними процесами у суспільстві, але має циклічний і аналогічний характер [4]. У архітектурі відображаються державні, національні, етнічні, релігійні, глобальні, локальні та індивідуальні ідентичності [5].

Як влучно зауважує В. Хайт: “...архітектура як діяльність, що визначає спрямованість і характер формування середовища, невіддільна від соціального і конкретного замовлення. Тому впродовж усієї

письмової історії зодчества архітектура обслуговує владу, а архітектори (у різних формах) тягнуться до влади” [6]. Важливим завданням архітектури є “переклад” її специфічною мовою вербальних міфів, запропонованих правлячою елітою, та візуалізація їх в архітектурних композиціях, матеріалах, технологіях, мотивах, деталях, скульптурному та художньому оздобленні й утвердження тим самим національної ідентичності в просторово-матеріальній структурі тієї чи іншої спільноти [7].

Ідентичність в архітектурі – це діалектичний процес творення та збереження об’єктів архітектури через їх взаємозв’язок із унікальним довкіллям, що є відображенням в архітектурно-розпланувальних, композиційних, містобудівних, образних вирішеннях різних історичних та національних архетипів [8]. Дослідження архітектурно-просторового розвитку міста в контексті категорії ідентичності дає змогу здійснювати міждисциплінарні дослідження архітектурної спадщини та уможливує визначення її місця в історії архітектури та пам’яткоохоронній діяльності [9].

Інтегральна ідентичність об’єкта – змінна у часово-просторовому та ідейному виявленні система, де відображено нашарування різних колективних та індивідуальних ідентичностей на історичних етапах його формування, коли завдяки їх взаємодії утворюється цілісний результат (рис. 1).

Водночас процес конструювання ідентичності ґрунтується на ревізії історії, відновленні, частковій чи повній фальсифікації історичного минулого. Ревізія історії закономірно призводить до ревізії міфології, “вигадуються” нові міфи (псевдоміфи) або реанімуються колишні міфи, які зручні для існуючої влади [11].

М. Кастелс стверджує, що соціальна конструкція ідентичності знаходиться завжди у залежності, яку зумовлюють владні відносини. На основі цього твердження він розрізняє три форми походження та розбудови ідентичності: легітимну, протестну та проектну. Зокрема проектна ідентичність втілюється соціальними дійовими особами, які на основі доступних їм культурних засобів розбудовують нову ідентичність, яка по-новому визначає їхнє положення у суспільстві, і разом з цим, намагається трансформувати його [12].

Отже, переписується історія та “створюється” новий пласт колективної пам’яті, формується нова міфологія, набір символів та вартостей, котрі нагадують членам спільноти про їхню “нову” спільну культурну спадщину і культурну спорідненість, що відповідають новій соціально-політичній парадигмі суспільства чи його правлячій верхівки [11].

Цикли формування та розвитку нової ідентичності в архітектурі відбуваються у чотири основні етапи: політична трансформація суспільства, формування нової парадигми розвитку суспільства та пошуки її ідентичності, яка ґрунтується на запереченні колишньої, створення нової політичної міфології, ревізія історії, формування нового пантеону героїв, переклад нових міфів мовою архітектури та візуалізація їх адекватними архітектурними засобами. На основі цього створюється або відновлюються репрезентативні монументальні ансамблі нових центрів влади, які відповідають новій ідентичності [4].

Яку ідентичність отримає головний репрезентативний простір столиці України? Ідентичності Майдану Незалежності у дототалітарний, тоталітарний період зображено на рис. 2, а–в.

а

б

в

г

д

е

л

м

Рис. 2. Трансформації Майдану Незалежності (колишня Думська площа, площа Калініна, Жовтневої революції) у м. Києві ХХ – поч. ХХІ ст.: а – Думська площа, Київ, 1850 р. [13]; б – Думська площа, Київ, поч. ХХ ст. [14]; в – Думська площа, Київ, 1944 р.; д – місце колишньої Думської площі Хрещатика, яка набула значення головної маніфестаційної площі Києва на затвердженому у 1949 р. ЦК КП України Генплані відбудови Хрещатика [15]; е – площа Жовтневої революції, 70-ті рр. ХХ ст.; ж – Майдан Незалежності, кін. ХХ–поч. ХХІ ст. [15]; л, м – Майдан Незалежності, 20 лютого 2014 р. [16]

Опісля подій “Євромайдану” у листопаді 2013 р.–лютому 2014 р. цей простір набув ритуальної функції, будучи місцем пам’яті невинно загиблих українців. Як необхідно у просторі Києва вшанувати цю жертву за європейський вибір? Водночас актуальним питанням залишається те, що може бути зведено на іншому місці пам’яті – місці трагічної загибелі поранених євромайданівців у Будинку профспілок (рис. 2).

Майбутні втручання у сформоване довкілля необхідно реалізовувати, враховуючи особливості історичної містобудівної та архітектурної ідентичностей, насамперед враховуючи пам’ять місця. Тобто у процесі архітектурно-містобудівної діяльності необхідно здійснювати взаємопов’язання нових проєктованих та історичних колективних ідентичностей [9], а також враховуючи тісний зв’язок між зміною ідентичнісних орієнтирів населення міста і його розпланувально-просторовою структурою. Якщо місто хоче з певних причин зберегти цей простір, то його треба якомога швидше оголошувати пам’ятним і ставити під охорону [17].

При цьому важливим завданням є забезпечення “якості міського середовища”. Адже ще В. Гропіус зазначав, що “гармонійний простір для життя” неможливий без тісної взаємодії двох мистецтв: архітектури і дизайну, – взаємодії, що вимагає певного рівня знань і умінь в обох сферах проєктної діяльності [18]. “...Приділяючи усю увагу зведення будинків і пам’ятників, зодчі минулих років майже не займались власне простором міського середовища... сенсорна якість середовища і, звичайно, дизайн відіграють ключові ролі в процесі функціонування усього міста: саме у відкритих просторах середовища здійснюються різні взаємозв’язки та взаємообміну” – влучно зауважує І. Хасієва [19]. Дональд Уотсон узагальнює, що: “Міський дизайн та містобудування, безсумнівно, є одними з найсприятливіших “творчих продуктів”, які відображають бачення життя, мистецтва, артефактів та культури, які переживають його автори”. У результаті цього, продовжує автор, “розвивається “жива” система, де у результаті – плетиво просторових задумів архітектора-містобудівника і щоденні турботи жителів, зафіксовані калейдоскопом дизайнерських рішень” [20].

Л. Оришин зауважує, що “...почуття єдності з її навколишнім фізичним простором закладено на глибинних рівнях людської психіки. Кожен елемент міського середовища містить як позитивні (приємні), так і негативні аспекти” [21].

Проблема пошуку єдності людини і довкілля – одна з фундаментальних у сучасній науці. В екологічному аспекті основним завданням архітектури та дизайну під час творення комфортного довкілля є “охорона навколишнього природи і збереження (відновлення) природного балансу; підтримка фізіологічного та психологічного комфорту людини як природного компонента екосистеми, цивілізоване витрачання і відновлення її ресурсів” [22]. Спільними проблемами “користувачів” міського простору є обмеженість та деградація громадських просторів міст, транспортні проблеми, шумовий та візуальний дискомфорт, забруднення довкілля тощо.

Висновки

Якість архітектурного середовища міста зумовлюється адекватними архітектурно-дизайнерськими і пам’яткоохоронними заходами. Важливе місце у творенні комфортного середовища міста належить засобам та методам дизайну і архітектури, які уможливають збереження історичної ідентичності міста та пам’яті місця, задоволення потреб та побажань мешканців щодо створення “безпечного” та “комфортного” в усіх аспектах середовища, його різноманітності та ідентичності.

1. *Міські Identity [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.humanhabitation.org /host.html](http://www.humanhabitation.org/host.html) (01.03.2010).* – Заголовок з екрану. 2. *Warnaby G. Look up! Retailing, historic architecture and city centre distinctiveness // Cities. – 2009. – № 26. <http://tsn.ua/politika/zhinka-z-nemovlyam-zapiznilisya-na-reys-smerti-na-malaziyskomu-boeing-777-i-vizhili-359628.html> – РР. 287–292.* 3. *Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста: монографія / Б. С. Черкес. – Львів: Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. – С. 29.* 4. *Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста: монографія. / Б. С. Черкес – Л: Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. – С. 201.* 5. *Юрик Я. М. Вплив ідентичності на формування архітектури Львова у ХХ ст. : дис. ... канд. арх.: 18.00.01 / Юрик Я. М. –*

Л., 2012. – 395 с. 6. Хайт В.Л. Архитектура XX века и проблемы власти // Архитектура в истории русской культуры. – М.: Эра, 1999. – Вып 4. Власть и творчество – С. 7 – 16. 7. Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста: монографія / Б. С. Черкес. – Л: Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. – С. 28. 8. Юрик Я. М. Вплив ідентичності на формування архітектури Львова у XX ст.: дис. ... канд. арх. : 18.00.01 / Я.М. Юрик. – Львів., 2012. – С. 38. 9. Юрик Я. Вплив ідентичності на формування архітектури Львова у XX ст.: автореф. дис. ... канд. арх.: спец. 18.00.01 “Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури” // Я.М. Юрик. – Л., 2012. – С. 10. 10. Юрик Я. Вплив ідентичності на формування архітектури Львова у XX ст.: автореф. дис. ... канд. архітект.: спец. 18.00.01 “Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури” // Я.М. Юрик. – Львів, 2012. – С. 22. 11. Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста: монографія / Б. С. Черкес. – Л: Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. – С. 29. 12. Castells M. Die Macht der Identität, Teil 2 der Trilogie das Informationszeitalter. Uebersetz von Reinhart Koessler, Opladen: Leske + Vidrich, 2003. – S. 9–10. 13. Вид на Хрещатицьку площу до забудови, 1850 рік (ч/б) [електронний ресурс] / Сайт історії Києва [сайт] – Режим доступу: http://oldkyiv.narod.ru/photos/dum_sqr2.jpg (01.03.2010). – Заголовок з екрану. 14. Листівки старого Києва початку XX ст. [електронний ресурс] – Режим доступу: http://lumitar.blogspot.com/2012_04_01_archive.html (01.03.2010). – Заголовок з екрану. 15. Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста: монографія. / Б.С. Черкес. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. – С. 68, 75. 16. “Майдан стоит. Раненый, но... стоит” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://topfacts.com.ua/proisshestviya/190214/maydan-stoit-ganepuu-po-stoit> (21.03.2014). – Название с екрана. 17. Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста: монографія / Б.С. Черкес. – Л: Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008. – С. 212. 18. Сазиков А. Городской дизайн / А. Сазиков. – М.: Московский государственный художественно-промышленный университет им. С.Г. Строганова, 1999. – С. 5. 19. Хасиева С.А. Архитектура городской среды: Учеб. для вузов. – М.: Стройиздат, 2001. – С. 101–103. 20. Urban design [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.urbandesign.org/> (01.03.2010). – Заголовок з екрану. 21. Орицин Л. Стрес міського довкілля і його різновиди // Вісник Львівського університету. Серія філософії. – 2009. – Вип. 19. – С. 250. 22. Города для людей / Ян Гейл; Изд. на русском языке пер. с англ. – М.: Альпина Паблшер, 2012. – С. 3.